

8. Солонько Л. Імперська складова "української ідеології" та пострадянська бюрократія // Політична думка. – 2001. – № 1-2. – С. 13-27.
9. Шевпова Ю. Державний чиновник в історичній іпостасі // Віче. – 2004. – № 6 (147). – С. 45-20.
10. Окоїн П. Устрій державних установ у ХХІ столітті: чому бюрократія залишилась в державному управлінні // Вісник УАДУ – 1999. – №1. – С. 17-22.
11. Консерватизм: Антологія / Упорядник О.Проценко., В.Лісовий. – В.:Смолоскипт», 1998. – 598 с.
12. Селіванов В. Приватно-правові засади розвитку вітчизняної юридичної науки //Право України. – 2001. – №2. – С. 26-32.
13. Barzeley M and Armajanti B. Breaking Through Bureaucracy: – University of California Press, 1992. – P.18

Савич В.О.,
*аспірантка кафедри політичних
наук НПУ імені М.П.Драгоманова*

ПОГЛЯДИ ГІПЕРГЛОБАЛІСТІВ НА СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ТА ПОЛІТИКИ

В сучасному світі глобалізація розглядається як домінуюча тенденція загального планетарного розвитку. Саме її, а також вільні ринки та вільну торгівлю визначають як умову прогресу та процвітання, пов'язану з поширенням знань, нових технологій, інформації. Слід враховувати, що глобалізація – це вкрай суперечливе явище. Від обґрунтування її змісту як політико-економічного феномену залежить вирішення такої проблеми як революційність глобалізаційних змін, тобто наскільки глибокі перетворення відбуваються в економіці, політиці, комунікаціях, людських відносинах тощо. Вирішенню даного питання присвячують свої праці вчені, які в західній глобалістиці належать до таких наукових підходів: гіперглобалісти, трансформаціоністи та скептики.

Актуальність дослідження західною політичною думкою глобального середовища визначається наявністю цілого комплексу насамперед теоретичних проблем, пов'язаних з багатоаспектністю концепту „глобалізація”. Аналіз сучасної літератури з даної проблематики свідчить про існування пошуку потрібних відповідей. Дж. Стігліц пише, наприклад, що „якщо глобалізація буде й далі здійснюватися таким же чином, яким і до цих пір...вона не лише не зможе сприяти розвитку, а і породжуватиме бідність і нестабільність” [13, р.248]. У праці М. Уотерса „ Глобалізація” [17] даний процес описується як сукупність тенденцій, що призводять до детериторіалізації соціального, обумовленої перевагою символічних обмінів. Л. Туроу наголошує, що в залежності від типу глобальної економіки, яку ми створюємо, перебуває відповідь на питання „чи є глобалізація інструментом удосконалення людства” [14, р.24].

Пошуку відповідей на виклики глобалізації присвячені праці й українських вчених, таких як: М. А. Шепелев [8], В. М. Бебик [1], О. Г. Білорус [2], С. Наумкіна, Ю. Ткачук [6] та інших, – які у контексті сучасних тенденцій розвитку світової політичної науки здійснюють величезний внесок у дослідження означеної проблематики.

Враховуючи, що за критерієм революційності глобальних змін виділяються три наукові підходи: гіперглобалісти, трансформаціоністи та скептики, або ж відповідно революційні

глобалісти, еволюційні глобалісти та скептики; і кожен з цих підходів дає власну оцінку концептуального поля глобалізації. Дана стаття має на меті проаналізувати погляди представників насамперед гіперглобалізаційної наукової школи.

Гіперглобалісти, починаючи з Р. Кеохейна і Дж. Ная, а саме їхньої книги „Могутність і взаємозалежність”, зазначали, що формується така складна система економічних, політичних взаємозв'язків, в якій конфлікт великих держав виключений. Вони наголошували, що держави і їхні успіхи нерозривно пов'язані між собою. Вчені дослідили, що рівень міжнародної взаємодії підвищується, в той час як використання військової сили зменшується, але все-таки залишається важливим. У використанні поняття „взаємозалежність”, Р. Кеохейн і Дж. Най [11, pp. 122-132] відрізняли взаємозалежність і залежність від впливу влади в політиці і відносинах міжнародних акторів. Вони переконують, що зниження ролі військової сили як політичного механізму впливу і підвищення економічних та інших форм співпраці повинні збільшити рівень кооперації серед держав.

У працях Дж. Ная пропонується теорія “багаторівневої залежності”, яка передбачає розподіл відповідальності США з іншими країнами за допомогою міжнародних організацій, але наголошується, що захист прав людини залишатиметься виключно американським завданням. Тобто глобалізація розглядається як “зростання світових мереж взаємозалежності”. Баланс сил пропонується змінити балансом інтересів [5].

Американський вчений Дж. Най зазначає: “США виступають найвпливовішим adeptом сучасних форм глобалізації, так і найбільшим отримувачем прибутків від них, але не спроможні контролювати їх розвиток. Глобалізація несе з собою цілий комплекс наслідків, і, як би ми не ставились до неї, породжує нові виклики американській зовнішній політиці” [12, p. 85]. Дослідник вважає, що не всі аспекти глобалізації слід пов'язувати з експансією США. Наприклад, поширення англійської мови – це заслуга насамперед Великої Британії, найвідоміші спортивні команди – європейські, а трьома величезними американськими студіями звукозапису володіють англійські, німецькі та японські інвестори [12, p. 79].

Він вважає, що Сполучені Штати розвивають економічну глобалізацію, але слід очікувати, що з часом сама глобалізація призведе до розширення різного роду можливостей, а це, в свою чергу, знизить ступінь американського впливу. На відміну від більшості гіперглобалістів, Дж. Най вказує, що „глобалізація, тобто зростання всесвітньої взаємозалежності, по суті, настільки ж стара, як історія людства... Проникнення християнства на все нові й нові континенти на багато століть випередило відкриття Голівудом методів комерційного поширення фільмів, знятих на біблійні теми” [12, p.78-79].

На думку професора-міжнародника Дж. Ная, глобалізація не встановлює певних універсальних моделей, вказуючи на те, що розстановка сил у світовій політиці в постбіполярний період нагадує так званий „тришаровий пиріг”. Тобто, верхній шар – це військовий, однополярний, з визначною особливою роллю американської військової сили. Середній шар – це економічний, триполюсний: США, Європа, Японія. Нижній шар – це транснаціональна взаємозалежність.

Транснаціоналізація – це процес формування соціальних зв'язків, які не залежать від національних кордонів. Р. Кеохейн і Дж. Най транснаціональною взаємозалежністю називають „такий тип руху через державні кордони матеріальних і нематеріальних предметів, в якому принаймні один з його акторів не є представником держави або урядової організації” [3, с. 231]. Результатом її є становлення паралельно з простором міждержавних відносин транснаціонального простору, створеного зв'язками між суспільними, політичними, економічними, культурними, релігійними інститутами, окремими індивідами. Навіть Сполучені Штати, які володіють величезною кількістю можливостей та ресурсів, не здатні добитися домінуючого становища в економічній та транснаціональній сферах міжнародної системи. Тому нова епоха, на думку цього вченого, не буде ерою гегемонії Америки.

У книзі консультанта Гарвардської школи бізнесу японця Кенічі Омае “Світ без кордонів” [15] поняття глобалізації займає одне з центральних місць. У ній автор стверджував, що тенденції розвитку світової економіки неминуче ведуть до того, що транснаціональні фінансово-промислові групи все більш рішуче витісняють зі світового ринку національні корпорації. У цьому і полягає причина неминучого руху, який приведе до інтернаціоналізації і глобалізації всієї системи світової економіки та її ринків. Інакше кажучи, світ опиниться на порозі нового етапу свого цивілізаційного розвитку, а світова економіка розглядатиметься в контексті взаємного впливу трьох силових центрів (ЄС, США, Японія), так званих „триад” [15, р. хііі], враховуючи, домінування на світовій економічній арені “глобальних фірм”.

Гіперглобалісти, такі як К. Омае, вважають, що глобалізація є новою епохою, для якої характерне збільшення впливу фірм, ринків, та подальше зменшення ролі держави, тобто всі процеси в сучасному світі підкорені глобальним ринковим простором. На їхню думку, глобалізація споживчих смаків, швидкого поширення технологій, вибуховий приріст імперій зарубіжного обміну – коротко кажучи, кумулятивний, невинний кругосвітній потік інформації – зайняла роки, щоб змінити знайомий простір відповідно до корпоративних стратегій (це було зроблено добре). Сьогодні, якщо поглянути на тих, хто мешкає в світових „триадах”, то помітимо, що національні кордони фактично зникли, і поряд з ними економічна логіка. Люди залежать від порядків, пануючих на світовому ринку. „Традиційні національні держави стають неприродними і навіть неможливими комерційними одиницями світової економіки” [16, р. 5].

На думку гіперглобалістів, незважаючи на те, що зв’язки змінюються, але залишається ключовою ідея, що глобальна економіка слідує за своєю власною логікою і розвиває власні інтереси, які рідко дублюють історичні кордони між націями. В результаті, національний інтерес, як і економічний, втрачає багато що зі свого значення. Неоднозначність поняття національні інтереси ставить серйозні проблеми політичному керівництву. По мірі того, як бюрократи різних країн вступають у контакти один з одним безпосередньо (без проходження через зовнішньополітичні агентства), централізований контроль стає складнішим. Тому представники досліджуваного напрямку західної політичної думки вважають, що залишається дедалі менше впевненості в тому, що держава буде виступати як єдине ціле, коли матиме справу з урядами інших держав, або що його підрозділи, починаючи переговори з іноземцями, будуть інтерпретувати національні інтереси однаково. Національні інтереси будуть визначатися різними урядовими підрозділами неоднаково.

Оскільки інформація про продукцію і послуги стає більш універсально доступною, споживачі можуть зробити вибір між тим, чого саме вони хочуть. „Уряди – і національні кордони, які вони представляють, - стають невидимими в цьому пошуку” [15, р.183]. Вони не мають визначеної ролі у цій грі. Урядам не потрібно ізолювати або захищати економічні інтереси, представлені індивідуальними потребами споживачів, від пропозиції багатонаціональних компаній. Споживачі можуть зробити свій власний вибір самі.

Представники означеного напрямку наголошують на пріоритетності виникнення єдиного світового ринку і законів економічної конкуренції, враховуючи що процес глобалізації призводить до процесу денационалізації економіки шляхом створення транснаціональної сітки виробництва, торгівлі і фінансів. Так, В. Х. Рейніке (США) зазначає, що поняття „глобалізація” найчастіше використовують для опису процесів розширення міжнародної економічної і фінансової діяльності, яка призводить до посилення економічної взаємозалежності між державами. Тому терміни взаємозалежність і глобалізація виступають як синоніми, хоча, на його думку, їх потрібно чітко розрізняти. Взаємозалежність скорочує відстань між суверенними державами і призводить до посилення економічної кооперації на макрорівні. Глобалізація ж, розширюючи сферу діяльності компаній і виводячи її за межі національних держав, тим самим ставить кооперації перед необхідністю внесення змін як і в організаційну структуру, так і в стратегію їхньої діяльності. Умовою підвищення

конкурентоспроможності компаній є міжнародний рух капіталів, інформації і нових технологій. Тому глобалізація розглядається ним як мікроекономічне явище, а сучасні зміни можуть привести до зникнення держави-нації і створення єдиного світового співтовариства.

Слід звернути увагу, що в основі ідей гіперглобалістів лежить неоліберальна доктрина, коли глобалізація розглядається як різновид інтернаціоналізації економічного, політичного та культурного життя людства, якому характерне ігнорування наявних національних утворень, культурно-цивілізаційних та природничо-екологічних факторів. На їхню думку, глобалізація – це процес економічної експансії, що ґрунтується на здешевленні виробництва і залежний від науково-технічного прогресу.

В цьому сенсі цікавою є думка американського дослідника Т. Лоуї, який розглядає глобалізацію як епоху всесвітнього капіталізму, тому що „найбільш впливовими акторами стають мультинаціональні корпорації (МНК). З правової точки зору МНК мало чим відрізняються від звичайних корпорацій...Проте щодо ринкової потужності МНК ближчі до держави, ніж до традиційних корпорацій...В мультинаціональному середовищі терміни типу „міжнародний” або „транснаціональний” все більше втрачають свій зміст. МНК можна розглядати, принаймні в аналітичних цілях, як державу в державі” [4, с.113-114].

Впливовим представником гіперглобалізаційного підходу є американський дослідник Т. Фрідман [10], який стверджував, що глобалізація – це нова система, яка замінила „систему холодної війни”. Не всі держави належать до даної системи, але всі повинні адаптуватися до її викликів. На його думку, політичний і економічний вибір більшості урядів рідко обмежується тим, що в світі існує 1 зверхдержави і панує капіталізм.

У своїй праці „Лексус і Оливкове дерево: зрозуміти глобалізацію” Т. Фрідман даний процес описує як безперервну, безжалісну інтеграцію ринків, національних держав і технологій до найвищого рівня, який робить можливим більш швидший і менш затратний, ніж раніше, рух індивідів, корпорацій і держав-націй до світового співтовариства. Існує рух і у зворотному напрямку, а саме: до індивідів, корпорацій і держав-націй.

„Лексус” — це суперсучасний японський автомобіль, який складають майже виключно роботи, а „оливкове дерево” — це символ прив'язаності до традицій, це наша родина, громада, нація, релігія, незнищенні у жодну епоху глобалізації. Олива і лексус – це символи сучасності. Але Т.Фрідман наголошує, що якщо ми хочемо зрозуміти епоху, в якій живемо, потрібно усвідомити, що після „холодної війни” прийшла нова система під назвою „глобалізація”. „Це і є “Те Найголовніше”, на якому слід зосередитися. Глобалізація – це не єдиний чинник, що впливає на події в сучасному світі, але якщо є якась найвища керівна сила, що підноситься над світом, мов Полярна зоря, – то ця сила є глобалізація. Силова політика, хаос, конфлікти цивілізацій, лібералізм – усе це вже було. Що є нового, то це система. Драма сучасного світу якраз і полягає у взаємодії цієї нової системи із старими почуттями й прагненнями. Ця драма вельми непроста, і її остання дія ще не написана” [10, р.ххі].

Головною ідеєю, на його думку, є вільний розвиток капіталізму – чим більш необмеженими будуть ринкові сили, тим ефективнішою буде економіка. Коротка історія ХХІ століття характеризується взаємодією трьох складових: технічних новинок, високої бізнес-активності і зростаючої кількості держав. „Першопроходці технологій із різних областей бізнесу, великого і малого, злагоджено говорять про те, що за останні два роки їм стали доступні рішення, про які вони навіть не мріяли” [7, с. 435]. Т. Фрідман характеризує глобалізацію як вкрай привабливий шлях, який веде до підвищення життєвих стандартів.

Гіперглобалісти розглядають глобалізацію насамперед як економічне явище, яке породжує нові суспільні інститути, що потіснять національні держави на світовому просторі. Таким чином, виникнення глобального економічного простору, на думку насамперед М. Олброу [9], К. Омае [15, 16] зумовлює зародження всесвітніх інститутів управління та злиття різноманітних культур, появу нового світового порядку, що пророкує кінець впливу національних держав. Тому головна функція урядів полягає в управлінні соціальними

наслідками глобалізації або тими, хто „опинившись позаду, намагається не стільки отримати шанс рухатися вперед, скільки утримувати інших” [16, р. 64]. Глобалізацію, врешті-решт, пов’язують з поляризацією між переможцями і переможеними в сфері глобальної економіки.

На думку гіперглобалістів, економічна і політична влада денаціоналізується. Так К. Омае вважає, що національні держави все в більшій мірі стають „різновидом перехідної організації для управління економічними процесами” [16, р. 149]. Долі держав-націй все більше і більше визначаються не ними самими. К. Омае пояснює, як комунікація зараз контролює рух капіталів і корпорацій через національні кордони, і споживчий попит зараз визначає потік послуг. Держави-нації поплавилися своєю економічною перевагою щодо регіональних держав. Серед реальних потоків господарської діяльності держави-нації вже втратили свою роль як значимі одиниці участі в глобальній економіці сучасного безмежного світу.

Т. Лоуї з Корнелльського університету також зазначає, що „глобалізація економічного життя повсюди призводить до ослаблення держави і розмиванню її меж. Але слабка держава не рівнозначна зниклій” [4, с.108]. Він вважає, що ослаблена і нестабільна держава в більшій мірі загрожує свободі, ніж сильна. Тому дану проблему потрібно ретельно вивчати. На відміну від інших гіперглобалістів, Т.Фрідман вважає, що національна держава ніколи не зникне, навіть якщо значення її й зменшиться, тому що вона є остаточне вираження нашої мовної, географічної та історичної приналежності.

Але врешті-решт всі гіперглобалісти розглядають глобалізацію, як явище, що означає фундаментальну перебудову „структури людської дії” [9, р. 85], джерело майбутнього процвітання, шлях підвищення життєвого рівня, соціальної стабільності, політичної значимості. На їхню думку, глобальна держава спостерігається в діях мільйонів людей, чії групи здійснюють тиск на національні уряди з метою вирішення глобальних проблем. Вона не має жодної складової, територіальної, національної чи військової, нації-держави. В той же час її різноманітні риси взаємопов’язані між собою. Вона відкрита для будь-якої форми нового організаційного втручання, люди використовують нові методи і технології, які не були доступні їм для досягнення подальшої загальної мети.

Підводячи підсумок, варто ще раз наголосити на тому, що, на думку гіперглобалістів, держава-нація суперечить глобальному порядку, який формується. Держави стають все менш ефективними і слабкими в конкуренції з новими міжнародними суб’єктами. Економічна і політична влада денаціоналізується, а глобалізація – це джерело майбутнього процвітання, шлях підвищення життєвого рівня, соціальної стабільності, політичної значимості. Сучасна глобалізація означає нову епоху, відмінною рисою якої є залежність людей від порядків, існуючих на світовому ринку. В межах досліджуваного підходу є розбіжності, які слід ще ретельно вивчити, але загалом його представники вважають, що глобалізація – це в першу чергу економічне явище, яке створює новий тип переможців і переможених.

Література:

1. Бебик В. М. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика: Навчальний посібник / В. М. Бебик, С. О. Шергін, Л. О. Дегтярова. – К.: Університет “Україна”, 2006. – 208 с.
2. Білорус О. Г., Мацейко Ю. М. Глобальна перспектива і сталий розвиток: системні маркетингові дослідження. – К.: МАУП, 2005. – 492 с.
3. Кохейн Р.О., Най Дж. Транснациональные отношения и мировая политика. Введение // Социально-гуманитарные знания. – 1999. – № 5. – С. 228-247.
4. Лоуи Т. Глобализация, государство, демократия: образ новой политической науки //Полис. – 1999. – № 5. – С.108-119.
5. Най Дж. Какой новый порядок? // США: экономика, политика, идеология. – 1992. – № 11. – С. 3-12.

6. Наумкіна С., Ткачук Ю. Глобалізація: тенденції інтеграції, універсалізації та поляризації сучасного світу // Політичний менеджмент. – 2005. – №3. – С.121-128.
 7. Фридман Т. Плоский мир: краткая история XXI века. – Москва: АСТ, 2007. – 608 с.
 8. Шепелев М.А. Глобальный мир, URDO NUOVO и новая политическая наука. – Д.: Журфонд, 2002. – 304 с.
 9. Albrow, Martin. The Global Age: State and Society Beyond Modernity. – Cambridge: Polity Press, 1996. – 246 p.
 10. Friedman Thomas L. The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization. – N.-Y., 2000. – 512 p.
 11. Keohane, R.O. & Nye, J.S. Interdependence in World Politics / In Crane, G.T. & Amawi, A., The Theoretical evolution of international political economy: a reader. – New York: Oxford University Press, 1997. – 352 p.
 12. Nye J.S. The Paradox Of American Power. Why the World's Only Superpower Can't It Alone. – N. Y.- Oxford: Oxford Univ. Press, 2002. – 222 p.
 13. Stiglitz, J.E. Globalization and its Discontents.– New York: W.W. Norton&Co, 2003. – 304 p.
 14. Thurow, L. Fortune Favours the Bold. What We Must Do to Build a New and Lasting Global Prosperity. - New York: HarperBusiness, 2003. – 352 p.
 15. Ohmae K. The Bordless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy. – London: HarperCollins Publishers, 1994. – 224 p.
 16. Ohmae K. The End of the National State. – N.Y.: Free Press, 1995 -214 p.
- Waters M. Globalization. – London: Routledge, 2001. – 232 p.

Ткаченко Т.В.,
*аспірантка кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова*

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ: ТЕОРЕТИКО-ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Актуальність проблеми становлення інституту політичної опозиції в Україні обумовлено важливою роллю опозиції в умовах трансформаційного процесу, як чинника наявності політичної альтернативи та суспільно-політичного розвитку. З огляду на це важливим є здійснення теоретико-порівняльного аналізу процесу становлення політичної опозиції в Україні з відповідними процесами в країнах пострадянського простору, що дозволить глибше зрозуміти особливості формування інституту політичної опозиції в умовах перехідного суспільства, виявити проблеми та закономірності розвитку.

Різні аспекти феномену політичної опозиції в умовах трансформаційного процесу досліджувались такими зарубіжними вченими, як Х. Лінц, А. Степан, Т. Карл, Г. Кітчельт, Д. Растру, Ф. Шміттер та ін. У вітчизняній політології дослідження проблем становлення політичної опозиції в Україні в контексті трансформаційних змін її політичної системи та порівняльного аналізу з країнами пострадянського простору є нечисленними, зокрема можна виділити роботи Г. Білякова, В. Слушаєнко, О. Кесарчук, В. Бусленко.

З огляду на актуальність даної проблеми та недостатній рівень її розробки у вітчизняній політичній науці, автор ставить за мету — розкрити тенденції формування політичної опозиції в Україні в контексті демократизації її політичної системи, здійснити